

Om urvalets problem: Att undervisa inom och utom den politiska teorins kanon¹

Johan Karlsson Schaffer, fil.dr.

Norsk senter for menneskerettigheter, Universitetet i Oslo

j.k.schaffer@nchr.uio.no

Artikel antagen för publicering i *Statsvetenskaplig Tidskrift*.

Abstract

As we teach political theory, we cannot escape the canon problem, since we must select a manageable set of key texts, thinkers and theories. However, what we select also shapes what we take political theory and the subject matter of politics to be.

Against this backdrop, this paper surveys arguments for and against relying on an established Western canon of political thought. Teaching the canon can be justified in so far as it represents essential knowledge, provides outstanding resources for generating novel insights, and offers a common language for the discipline. However, expanding the established canon with alternative sources can also serve important functions, providing invaluable opportunities to reflect on the political. A diversified selection also reflects the pluralism inherent in both pedagogy and scientific inquiry. I conclude by suggesting three strategies for dealing with the canon problem in light of the inescapable choices it forces upon us as teachers of political theory.

¹ Jag tackar Cecilie Enqvist-Jensen, Anders Hellström och en anonym granskare för värdefulla kommentarer på tidigare versioner av denna text.

0. Inledning

Vad ska vi lära ut när vi undervisar i politisk teori? På senare tid har många statsvetare engagerat sig i frågan om vilka tänkare, teorier och texter vi väljer ut till den politiska teorins kanon, som lärs ut till studenter på snart sagt varje grundkurs i statsvetenskap (jfr. Förster 2014). Feministiska och postkoloniala kritiker hävdar att pärlbandet av manliga, västerländska filosofer från Platon till Rawls måste ersättas eller i vart fall kompletteras med alternativa perspektiv och traditioner, medan andra ser goda skäl i att fortsatt förmedla denna tradition till nya generationer av studenter.

Frågan är praktisk, men också principiell. I praktiken ställs vi alla som lärare, oavsett ämne, inför urvalets problematik när vi designar läroplaner, bestämmer kursplaner, skriver föreläsningar, konstruerar övningsuppgifter, formulerar tentamensfrågor eller författar läromedel: Vad är viktigt? Vilka grundläggande kunskaper och färdigheter behöver studenterna erhålla för att kunna ta sig vidare – till mer avancerade nivåer och ut i samhället? I princip är urvalet både normativt och normerande: Det reflekterar explicita eller underförstådda värderingar, som det också bidrar till att reproducera. Därför har urvalet konsekvenser inte bara för vad vi lär ut, utan också för hur vi därigenom återskapar och legitimerar politisk teori som underämne inom statsvetenskapen, liksom för hur vi avgränsar statsvetenskapen i relation till andra discipliner och till dess studieobjekt: politiken. Genom urvalet bestämmer vi både vad som är politiskt och vad som är vetenskapligt med statsvetenskapen.

I den här artikeln ska jag angripa dessa frågor på både ett praktiskt och principiellt plan. Artikeln har tre syften: Att analysera urvalets problem och dess betydelse för hur vi konstituerar politisk teori och statsvetenskap som ämne; att värdera argument för och emot att undervisa politisk teori utifrån den etablerade kanon; samt att

diskutera praktiska strategier för att göra kanon mer dynamisk och reflexiv. Mitt syfte är således inte att ta ställning för eller emot kanon. Snarare vill jag, utifrån utgångspunkten att urvalets problem är lika oundvikligt som viktigt, diskutera hur vi i undervisningspraktiken kan och bör förhålla oss till kanon.

Artikeln ger därmed i första hand ett bidrag till teoretiska och didaktiska diskussioner om hur vi ska hantera kanonproblematiken inom statsvetenskapen, i synnerhet på de introducerande, orienterande kurser i politisk teori som ingår i statsvetenskapliga grundutbildningsprogram vid snart sagt alla universitet. Därutöver har artikeln också en bredare relevans. Dels gäller kanonproblematiken också alla andra discipliner som har att förhålla sig till en tradition av texter, tänkare eller tankeskolor. Följaktligen hämtar min analys in argument från snarlika debatter i exempelvis nationalekonomi, sociologi och internationella relationer. Dels har frågan om kanon också relevans för samhället utanför akademien. Exempelvis lanserade Danmarks kulturminister Brian Mikkelsen år 2004 en kanon av 108 danska konstverk, i åtta kategorier från litteratur till formgivning, som fundament i landets kulturarv. Liknande förslag har förekommit i Sverige av och till under det senaste årtiondet. I båda fallen har förslagen väckt livlig debatt inte bara om kanon som sådan, utan om dess roll i att definiera framstående kultur, nationell identitet och medborgerlig fostran (Fernández 2011).

Artikeln är indelad i fyra avsnitt: Först diskuterar jag frågan om den politiska teorins roll i statsvetenskapen, urvalets problematik och varför det kommit att accentueras på senare år. I de följande två avsnitten värderar jag argument för att förmedla en etablerad politisk teoretisk kanon och argument för att bredda och utmana kanon med icke-traditionella källor till politiskt tänkande. I det fjärde avsnittet ger jag förslag på tre strategier för hur man som lärare kan förhålla sig till det ofrånkomliga kanonpro-

blemet, för att sedan avsluta genom att reflektera över vad urvalsproblematiken betyder för rollen som lärare.

1. Den politiska teorins existensberättigande i statsvetenskapen

Hör politisk teori alls hemma inom en alltmer metodologiskt sofistikerad, empirisk och kvantitativ statsvetenskap? Frågan aktualiserades när Pennsylvania State University år 2007 tog det kontroversiella beslutet att lyfta ut politisk teori från läroplanen för forskarutbildningen i statsvetenskap, med motiveringen att de varken hade den interna kompetensen eller såg någon större nytta i att undervisa doktoranderna i klassiska filosofer och normativa spörsmål. Beslutet provocerade fram en intressant debatt.²

Det finns bättre och sämre sätt att motivera den politiska teorins existensberättigande inom statsvetenskapen. Andrew Rehfeld föreslår ett demarkationskriterium, popperskt till både form och innehåll, för att identifiera vilken typ av politisk teori som är relevant för ämnet:

”Theory that makes political phenomena its primary object of study, that aims to discover observer-independent facts about those phenomena (including what political communities ought to do about them, given certain assumptions), and that make claims that can be falsified (empirically or otherwise), is political science properly conceived. As such its practitioners have justifiable claim to disciplinary resources.” (Rehfeld 2010)

² Se till exempel symposiet i *Political Research Quarterly* 63:3, 2010.

Att vi behöver demarkationskriterier tycks uppenbart: Vi måste dra och rättfärdiga gränserna mellan god och dålig statsvetenskap för att kunna tillsätta tjänster, fördela forskningsmedel, examinera studenter, bedöma artikelmanus och så vidare. Rehfeld medger dock själv att hans kriterium inte lär övertyga många, och i slutändan retirerar han till att utvecklingen och tillämpningen av kriterier för den goda vetenskapen bör decentraliseras till enskilda institutioners gottfinnande, men att de också bör reflektera över den makt de därigenom utövar.

Ytterligare ett problem med att rättfärdiga den politiska teorins existensberättigande inom statsvetenskapen är att det är svårt att fastställa vad som räknas som politisk teori. Det finns ingen vedertagen definition på vad som särskiljer politisk teori från andra subdiscipliner; snarare framstår politisk teori som en restpost av aktiviteter som förenas av vare sig metodologi eller substans, utan på sin höjd av att de inte delar resten av statsvetenskapens empiriska fokus, konstaterar Andrew March:

”’Political theory’ is the name given within the academy to a number of different types of intellectual activities, some of them mutually hostile, which have in common only the fact that they do not aim at empirical explanation or prediction and instead deal with the realms of ideas, concepts, texts, values, and norms.” (March 2009)

De som identifierar sig som politiska teoretiker omger sig gärna med en *Gründungsmythos* som statsvetenskapens historiska ursprung och moraliska samvete, men i själva verket uppstår politisk teori som självmedveten subdisciplin först någon gång efter andra världskriget, ur försök att försvara intellektuella sysslor som höll på att kastas överbord när behaviourismen och positivismen försökte ta kontroll över den statsvetenskapliga skutan, hävdar Timothy Kaufman-Osborn (2010). Han angriper också dem som försvarar den politiska teorin mot dem som vill göra sig kvitt den för

att konservativ slå vakt om statsvetenskapens indelning i befästa subdiscipliner, trots att den varken följer någon epistemologisk logik eller motsvarar politikens ontologiska egenskaper – för en utomstående betraktare tycks systematiken lika svårbegriplig som typologin över djur i Borges' kinesiska encyklopedi (Foucault 1989). Det tycks således svårt att finna någon allmänt vedertagen principiell definition av vad god politisk teori är och varför den hör hemma i statsvetenskapen. Inte ens politiska teoretiker tycks kunna enas på de punkterna, och deras svar är ofta förvånansvärt oreflekterade.

Även om det är svårt att formulera principiellt godtagbara demarkationskriterier, görs dock avgränsningar i praktiken genom urval. Någon bestämmer sig för att inkludera vissa element i en kursplan, en lärobok eller litteraturlista och exkludera annat. Ofta görs sådana urval implicit, utan en direkt reflektion kring urvalsnormer; processen är sällan transparent och följer gärna redan upptrampade stigar (du ärver ett föreläsningsmanus från föregångaren, du följer den lärobok som finns till hands, och så vidare). Urvalet är också decentraliserat, till enskilda institutioner, lärare, läromedelsförfattare, sakkunniga och så vidare. Genom sådana urval konstitueras vad som räknas som politisk teori och som god sådan.

Även om urvalskriterierna kan vara komplexa och svåra att rekonstruera, inte minst på grund av den decentraliserade processen, blir resultatet manifest och tillgängligt. Urvalet – som det kommer till uttryck i exempelvis kursplaner, litteraturlistor, läroböcker och sakkunnigutlåtanden – låter sig beskrivas, analyseras och kritiseras (jfr. t. ex. Tickner 2003; Denmark & O'Brien 1997). Och därifrån kan man också dra slutsatser om hur urvalet bidrar till att konstituera politisk teori som subdisciplin, statsvetenskapen som ämne och – indirekt – deras studieobjekt: politiken. Exempelvis visar Matthew Moores (2011) undersökning av vad amerikanska politiska teoretiker

undervisar om att det råder större kontrovers kring den politiska teorins kanon än förväntat, men John Rawls, Karl Marx, Platon, Michel Foucault och Aristoteles får sin centrala roll bekräftad genom att de toppar listan över tänkare som respondenterna anser att man borde ägna antingen mer eller mindre uppmärksamhet. Bara drygt en tredjedel uppger sig undervisa om någon tänkare de identifierar som icke-västerländsk, med Mohandas Gandhi, Konfucius och Franz Fanon som vanligaste svar.

Den politiska teorins kanon drar gränser som definierar subdisciplinens roll inom statsvetenskapen, och skiljer ut den från andra etablerade subdiscipliner som komparativ, offentlig och internationell politik: Trots deras viktiga bidrag till teorin om politik brukar vi till inte betrakta till exempel Kenneth Waltz, Elinor Ostrom eller Anthony Downs som politiska teoretiker i första rummet. Den politisk-teoretiska kanon bidrar dessutom till att särskilja statsvetenskapen från andra, närliggande discipliner, som nationalekonomi, filosofi, historia och sociologi. Sådana gränsdragningar är inte enbart pragmatiska, utan kan också fungera som normativt laddade legitimeringar av ämnets existens, där det för de flesta av ämnets utövare torde vara självklart, om än svårförklarligt, varför till exempel sociokognitiv teori, ackulturationsteori eller ekonomisk långvågsteori inte är politisk teori i egentlig mening.

Om urvalets roll i att konstituera och reproducera ämnet och politiken är ett skäl att intressera sig för kanonproblematiken i undervisningen, är tre andra skäl i ökande grad externa. För det första aktualiseras kanonproblematiken av akademins internationalisering. Med alltmer heterogena grupper av studenter tvingas vi som lärare reflektera över hur vi representerar och reproducerar det som är viktigt inom ämnet, eftersom vi inte kan utgå ifrån att studenterna delar våra egna intellektuella referensramar och förförståelse (Bertrand & Lee 2012; Zinn & Eitzen 1996). För det andra

väcks frågan av andra förändringar i samhället utanför akademien. I takt med att samhället förändras nödgas vi att uppdatera vårt sätt att undervisa om statsvetenskapen och dess studieobjekt. Nya frågor dyker upp, andra försvinner. För att förstå dagens världspolitiska idékonflikter tycks till exempel politisk islam viktigare än marxism-leninismen. Samtidigt överlever vissa tänkare och traditioner förändringar i den samhälleliga verkligheten och i den samhällsvetenskapliga verktygslådan, och uppnår status som klassiker alla bör ha åtminstone en rudimentär kunskap om.

För det tredje accentueras och accelereras kanonproblemet av den tillgänglighetsrevolution som stavas internet. Urval är alltid ofrånkomliga eftersom vi har begränsade resurser, inte minst tid (Parker 1997, 142), men internet intensifierar urvalets nödvändighet. Där problemet tidigare var knapphet är problemet i dag överflöd, en omständighet som kräver andra urvalsmetoder än knapphetens. Penny Weiss (2009, 15) diskuterar svårigheterna i att komma åt icke-kanoniserade kvinnliga tänkares texter i en nära förfluten tid när de som bäst fanns bevarade endast på mikrofilm i ett fåtal forskningsbibliotek. Och så sent som på 1990-talet fanns få rimliga alternativ till att strukturera undervisningen kring en massproducerad lärobok. I dag kunde man i princip ersätta antologier som *Political philosophy: The essential texts* (Oxford University Press) eller *Tretton texter i politisk teori* (Liber), som båda presenterar en kronologisk kanon från Platon och Aristoteles till Rawls och Habermas, med exakt samma textutdrag från Project Gutenberg, Google Books och andra textarkiv på nätet (låt vara att upphovsrätten sätter vissa hinder för att inkludera mer sentida verk). Men varför stanna där? Om den tryckta bokens pärmar och ekonomi inte längre sätter sina egna tvingande gränser, varför inte inkludera mer? Svaret är naturligtvis: Eftersom vi likväl är bundna av knappheten på andra resurser, inte minst tid. Det postdigitala

överflödet avskaffar inte urvalets problem, utan ställer det på sin spets (Fleischer 2009). En kan fortfarande inte läsa allt, ens när allt är omedelbart tillgängligt.

2. Argument för att undervisa utifrån kanon

Om ett urval är ofrånkomligt när vi introducerar studenter till politisk teori, vilket urval ska vi utgå ifrån? Låt mig i detta avsnitt utvärdera sju skäl för att undervisa utifrån en etablerad kanon av klassiska tänkare, texter och teorier, och därefter, i nästa avsnitt, fem skäl för att bredda kanon. Argumenten, som bygger vidare på en inventering av Rick Parrish (2007), griper in i varandra, är mer eller mindre välgrundade och fokuserar både på undervisningens substans och på dess institutionaliserade villkor.

Ett första, närmast intuitivt berättigat skäl för att undervisa med utgångspunkt i kanon är att den representerar en rik kulturtradition som varje statsvetare – liksom varje bildad person – bör vara förtrogen med (Parrish 2007, 282). Att kunna sin Aristoteles, Locke och Marx, åtminstone i grova drag, är en förutsättning för att kunna delta i det offentliga samtalet. Klassikerna kanske inte alltid är så spännande eller relevanta för vår samtid, men förtjänar ändå att läsas eftersom de lagt grunden för vår vårt tänkande om politik (Parrish 2007, 282) och påverkat samhällsutvecklingen i stort och vi har ett ansvar att föra dem vidare till framtida generationer (Fernández 2011, 134, 137). Ett sådant försvar för kanon tycks rimligt. Ibland formuleras den emellertid som ett försvar för högkultur mot lågkultur – ett mer tveksamt argument för att hålla ute mindre konventionella utmanare (Parrish 2007, 284). Samtidigt finns en spänning mellan kanon, i form av ett färdigt, beständigt kulturarv, och bildningsbegreppet, som brukar förstås som en ständigt oavslutad process av fritt kunskapssökande eller en resa där vi genom att möta andra erfarenheter omtolkar vår egen förförståelse (Gustavsson 1996). Ett sådant bildningsbegrepp föranleder oss snarare att se

kritiskt på reifierade, deifierade, kanoniserade klassiker. Dessutom är bildningsargumentet instrumentellt och därmed kontextuellt, vilket talar för ett pragmatiskt förhållningssätt till kanon: Kanske varje bildad människa här och nu bör ha ett hum om Konfucius, de Beauvoir eller *The Wire*?

Ett andra argument för de kanoniska texterna och klassiska tänkarna är att de ofta fortfarande tycks oss så användbara för att förstå samtida händelser (Parrish 2007, 282). John Stuart Mills (1991) argument för yttrandefrihet är till exempel fortsatt en given referenspunkt i statsvetenskapliga analyser av striden om de danska Muhammad-karikatyerna. På snarlikt sätt argumenterar Nicos Mouzelis (1997) för att fortsätta att undervisa i den 'sociologiska treenigheten': Mer eller mindre spontant har det sociologiska forskarsamhället, genom långa debatter och teoretiska sammandrabbningar, kommit att inse att Marx, Durkheim och Weber är exceptionellt bra på två sätt: Dels är de användbara, såtillvida att de erbjuder en uppsättning sofistikerade begreppsliga redskap som kan tillämpas för att ställa frågor, lösa problem och generera teorier, långt bortom deras egen historiska kontext; dels är deras begreppsliga ramverk överlägsna alternativen i sin kognitiva kraft, analytiska skärpa, påhittighet och originalitet. I praktiken kan det dock ibland vara svårt att avgöra om en text ingår i kanon på grund av sina enastående kvaliteter eller om den är ofrånkomlig, central och ständigt relevant just för att den upptagits i kanon.

Ett tredje skäl rör tillgänglighet. I en kort, obligatorisk introduktionskurs som löper över en månad eller två har vi förstås aldrig möjlighet att fokusera på allt, så istället fokuserar vi på vad vi uppfattar som det väsentliga, det centrala, det basala och det som är lätt att ta till sig och lätt att förmedla, innan vi på mer avancerade nivåer går in på mer obskyrt, perifert eller svårgenomträngligt material. Det är ett legitimt skäl, medger Parrish (2007), men tillägger att vi borde fundera över vad vi betraktar som

essentiellt: Kanske kan vi låta en kanonisk tänkare representera flera snarlika tänkare (säg, Hume, Mill, Bentham) och ägna utrymmet vi därigenom sparar åt någon mer unik men försummad tänkare? Dessutom finns även här en risk för att urvalet blir självbegränsande: Vi försvarar kanon med att dess tänkare och texter är mer tillgängliga och förståeliga för nybörjarstudenter, inte minst som de förväntas ha rudimentär kunskap om den västerländska filosofitraditionen med sig i bagaget. Å andra sidan ska vi inte överdriva tillgängligheten i exempelvis Platon, Nietzsche eller Rawls – och vice versa, inte överdriva alternativens svårbegriplighet.

För det fjärde finns också mindre principiella och mer sociala och institutionella skäl för att lärare håller sig inom kanon. Parrish (2007, 283ff) nämner ett flertal sådana skäl: Vi månar om vårt rykte, så även om vi kanske egentligen skulle vilja införliva mindre ortodoxa element i vår undervisning tar vi också hänsyn till hur det skulle se ut i våra kollegers ögon; vi är bekväma, varför vi gärna undviker den kostnad det medför att försöka bryta sig loss ur den etablerade kanon och introducera nya, annorlunda sätt att förstå politisk teori, och reproducerar istället den kanon vi själva fick lära oss under vår grundutbildning; vi saknar ofta den tid, lust och kompetens som krävs för att hålla oss själva och våra undervisningsplaner uppdaterade med aktuella frågor och nya teoretiska perspektiv; och vi föredrar att hålla oss till elfenbenstornets och länstolens svala eftertänksamhet, istället för att exponera vår medelmåttighet som politiska teoretiker inför våra studenter genom att konfrontera samtidens politisk-filosofiska utmaningar, där svaret inte finns i facit. I takt med att politisk teori konsoliderats som normalvetenskap tycks vi också alltmer ägna oss åt meta-teori (Johnson 2008, 347), där vi egentligen intresserar oss mer för de epistemologiska och ontologiska grundvalarna i stora tänkares system, än åt samtida praktiska och politiska problem av första ordningen.

Den resulterande institutionella trögheten är ofrånkomlig – och inte enbart av ondo. Men att av bekvämlighet hålla fast vid den läroplanens egen utbildning byggde på, det är inte ett recept för framsteg i disciplinen eller mellan generationerna, konstaterar Stilwell (2006, 51). Dessutom betonar alla förespråkare för en mer diversifierad teoretisk kost att lärarens initiala omställning kan kosta på, men i det långa loppet väntar stora vinster, både för undervisning och forskning. Med tillgänglighetsrevolutionen har också ett viktigt hinder försvunnit: För den som fortsatt är bekväm men vill integrera icke-konventionella element har det blivit allt enklare att finna inspirerande bakgrundslitteratur, kursplaner, undervisningsexempel och hela läroböcker.

En viktig poäng med en kanon är, för det femte, att skapa gemensamma referenspunkter för studenter och forskare inom och utom disciplinen. Oavsett vad vi tycker om det idéhistoriska urvalet är det ett faktum studenter måste förhålla sig till. Ett standardiserat urval fungerar som en gemensam valuta eller ett gemensamt språk som sänker transaktionskostnader och främjar både geografisk och intellektuell rörlighet: Det ökar möjligheten för studenter och forskare att röra sig mellan lärosäten och mellan länder om de delar vissa standardiserade förkunskaper, och det underlättar för forskare att gå i dialog med varandra om de har gemensamma referensramar av begrepp, teorier och ideologier. Å andra sidan, när det gemensamma språket blir det enda sättet för studenter att uttrycka sina idéer kan kanon bli ett hinder för att använda politisk teori för att förstå politiska frågor och fenomen som inte redan har behandlats direkt av klassiska tänkare (Johnson 2008, 347). Det krävs ofta ett mödosamt översättningsarbete att uttrycka nya politiska fenomen som internationell terrorism, nätpolitik och upphovsrättsstrid, klimatförändringar eller pandemier i det etablerade språkets termer.

Ett sjätte skäl till att undervisa utifrån kanon är att det bidrar till att upprätthålla en disciplinär identitet: en identitet som disciplinerar oss och en disciplin som identifierar oss. Dels kan man förstå denna funktion som paradigmdanande: Den klassiska traditionen ger oss de frågor och redskap som konstituerar disciplinen politisk teori, eller statsvetenskap, och vi sysslar fortsatt med Platon och Hobbes, till exempel, eftersom de väcker frågor om den politiska ordningens natur som än i dag upptar vårt intresse som statsvetare. Dels kan man förstå funktionen som identitetspolitisk eller ideologisk: Genom att referera till klassikerna kan vi legitimera den politiska teorins roll inom statsvetenskapen samt statsvetenskapens distinktion gentemot andra discipliner och dess nytta för samhället i stort. I den mån disciplinen behöver en identitär gemenskap torde undervisningen i en klassisk kanon kunna tjäna den funktionen, precis som historieundervisningen i skolan förmedlar en berättelse om nationens ursprung som ödesgemenskap. Mer individuellt kan en gedigen kunskap om klassikerna också hjälpa yngre generationer av forskare att legitimera sig och sin forskning (Parker 1997; jfr. Hellström & Schaffer 2010, 368).

Slutligen, ett relaterat komunitärt argument för kanons roll i undervisningen förs fram av Amitai Etzioni (1991): Vissa ideal binder oss samman som politisk och kulturell gemenskap. Samhällsvetenskapliga utbildningar har ett ansvar inte bara att presentera och förmedla dessa ideal (som för all del kan vara pluralistiska), utan också att fostra studenter att bli lojala till det övergripande ramverk idealen utgör, exempelvis genom att bestyrka demokratins överlägsenhet över alla andra styrelseskick (Etzioni 1991, 16). Ska undervisningen uppfylla den fostrande, författningspatriotiska funktionen kan kursupplägg och litteratururval inte betraktas som ett smörgåsbord, där var och en väljer efter eget skön: Vissa texter och tänkare är centrala för vår självförståelse som politisk gemenskap. Emellertid är detta ett svagt ar-

gument för kanon. Det är vare sig möjligt eller önskvärt att universitetslärare intar en sådan fostrande roll, och även om vi skulle dela idén att vissa ideal bör ingjutas i studenter, torde det snarast vara kontraproduktivt att använda politisk teori-utbildningen i sådana syften. I själva verket skulle även en sådan strävan kräva ett kritiskt förhållningssätt till den etablerade kanon, eftersom den ju innehåller många tänkare som knappast delar de värderingar om demokrati, jämlikhet, individualism eller jämställdhet som definierar våra moderna politiska gemenskaper.

3. För en bredare kanon

Det finns goda skäl för att fortsätta att undervisa politisk teori utifrån kanon, men det finns också goda argument för att bredda kanon, att se utanför pärlbandet av klassiska tänkare och inkludera mer försummade eller okonventionella källor. I det här avsnittet ska jag utvärdera fem sådana skäl.

Ett första skäl för att bredda kanon är att de icke-kanoniserade texterna erbjuder alternativ men viktig kunskap, föreslår Parrish (2007, 286) och ger två exempel: De icke-kanoniserade texterna kan föra fram kontroversiella ståndpunkter som inte företräds i kanon, exempelvis för att de representerar en förlorande sida i en historisk kontrovers: slaveriets förespråkare, patriarkatets anhängare, fascismens och stalinismens ideologer och demokratins motståndare. Att närma sig sådana verk i original, snarare än genom segrarnas återgivning av dem, kan tvinga studenter att skärpa sin argumentation i normativa spörsmål de tar för givna. Andra verk som står utanför den etablerade kanon borde läsas eftersom de bygger enastående, fascinerande filosofier som saknar motstycke och utmanar våra idéer om det politiska tänkandets möjligheter (Parrish 2007, 286), som Laozi eller Ibn Khaldun. Ett relaterat argument för jämförande politisk teori är att vi får tillgång till viktig etisk kunskap om det politiska livet,

eftersom vissa icke-västerländska filosofer har tänkt bättre eller annorlunda än författarna i kanon, en kunskap som också kan hjälpa oss att formulera nya hypoteser om empiriska politiska fenomen (March 2009, 539, 541). Vissa icke-kanoniserade samtida texter kan också vara mer relevanta för att förstå samtidens politiska problem än klassikerna (Parrish 2007, 287). Genom att studera sådana texter och relatera dem till nutida händelser och problem kan läraren lättare förmedla varför det är relevant att ägna sig åt politisk teori mer än som bara en idéhistorisk exkursion. En sådan kontrapunkterande strategi förutsätter dock att vi fortsatt använder kanon som referenspunkt. Dessutom kan även kanons texter användas för att utmana och provocera studenternas förförståelse, som tenderar att vara präglad av de idéer om liberalism, demokrati och individualism som dominerat i samhället sedan murens fall (Johnson 2008, 348). Därigenom kan kanon också bidra till att vidga studenternas vyer, att utmana det de tar för givet och hjälpa dem utveckla förmågan till empati och kritik (Fernández 2011, 134).

Ett relaterat och vanligt argument för att bredda kanon, för det andra, är att det främjar studenternas interkulturella förståelse och rustar dem bättre för studier, arbete och forskning i en globaliserande värld (se exempelvis Sohoni & Petrovic 2010; Parrish 2007; Dallmayr 2004). Fördelarna med att bredda kanon inkluderar möjligheter att fördjupa förståelsen av vad politisk teori är och kan vara, inte minst eftersom studentgrupperna tenderar att bli mer heterogena och eftersom studenter kan ha nytta av en mindre eurocentrisk självförståelse. Dessutom finns förstås ett egenvärde i komparationen – politisk teori har i någon mån alltid inbegripit jämförelse (March 2009). Att läsa filosofer som varit inflytelserika i andra kultursfärer behöver inte bara peka på det olika och unika, utan kan också visa på det förenande och allmängiltiga – en bärande tes i rörelsen för ”komparativ politisk teori” (Dallmayr 2004, 252). Genom att

lägga exempelvis Kautilya, Machiavelli och Morgenthau jämte varandra kan en framhäva den politiska realismens universella insikter och kontextuella *Standortgebundenheit* (jfr. Bell 2009).

Ett tredje argument för att bredda kanon är att främja jämställdhet, för det enda som överträffar den europeisk-amerikanska dominansen i kanon är dominansen av män. En framträdande kritik hävdar att vi genom att undervisa utifrån kanon också bidrar till att reproducera en politisk idéhistoria av manliga genier, med ett fåtal undantag som Mary Wollstonecraft för att bekräfta regeln (som bara tillåts representera ”kvinnofrågor”), och en föreställning om att politisk teori är en manlig domän (jfr. Norlock 2012). I en vidräkning med den politiska teorins uteslutning av kvinnor visar Penny Weiss (2009, kap. 1) på hur de urvalskriterier – mer eller mindre explicita och förment objektiva eller oförblommerat subjektiva – som förekommer i framstående antologier är cirkulära, godtyckliga eller tillämpas inkonsistent, men alltid resulterar i att kvinnor exkluderas. Argumenten för varför kvinnliga tänkare inte kvalificerar sig för kanon framstår i hennes genomgång som ömsesidigt förintande: De är inte nydanande nog – eller skriver om alltför originella teman som barndom, kärlek eller könsmakt; de passar inte in i etablerade teorier och tankeskolor – eller tillämpar och utvecklar bara manliga tänkares idéer och teorier; de skriver inte om politik – eller är alltför politiska, och så vidare. Kvinnliga historiska politiska tänkare som Sei Shonagon, Christine de Pizan, Emma Goldman eller Mary Astell står inte de kanoniserade männen efter vare sig i bredd, originalitet eller inflytande på samtid och eftervärld, hävdar Weiss, men själva reproduktionen av kanon har fått dem att falla i glömska. Att inkludera dem kan både ge värdefulla perspektiv på vad politisk teori kan vara och ett tillfälle att ompröva de förmodat objektiva måttstockar som mobiliserats till stöd för den manliga kanon.

Somliga varnar för att denna ambition att bredda kanon riskerar att göra undervisningen till redskap för det politiska syftet att utmana en manlig, västerländsk, vit hegemoni (jfr. March 2009). Men alternativet att fortsätta reproducera kanon är knappast mindre politiskt – frågan är snarare i vilka politiska syften vi vill ställa undervisningen och hur explicita vi vill göra dem. Poängen är inte heller att kvotera in kvinnliga eller icke-västerländska tänkare av hänsyn till kvinnor och icke-västerländska studenter, som somliga påstår (detsamma gäller för övrigt argumentet om interkulturell förståelse ovan): Charles Taylor (citerad i Weiss 2009, 26f) hävdar exempelvis att kanon bör expanderas för att ”ge rättmätig erkänsla åt de hittills exkluderade” och stärka självbilden hos kvinnor och andra exkluderade grupper och Parrish (2007, 286) delar denna syn: En breddad kanon kan fungera som ett slags positiv särbehandling av underrepresenterade grupper och bekräfta deras kulturella identitet. Weiss (2009, 27) argumenterar tvärtom för att *alla* studenter missar något väsentligt och viktigt genom uteslutningen av kvinnor och andra röster från politisk teori, och vi vet redan att de tillför unik kunskap som den gängse kanon försummar.

För det fjärde kan en breddad kanon också ge ökad nationell relevans. Om kanon bygger identitet och självförståelse, vad säger den om de politiska gemenskaper vi lever i? Ofta kritiserar man kanon för att den låter ett urval av europeiska och nordamerikanska tänkare stå för helheten. Emellertid innebär den etablerade västerländska lärobokskanon, även ur vårt nordeuropeiska perspektiv, att vi väljer bort verk som skulle kunna vara relevanta för att förstå de politiska gemenskaper vi lever i. Ta exempelvis en filosof som Erik Gustaf Geijer, vars *Om vår tids inre samhällsförhållanden* (1980) har kallats ”den svenska statsindividualismens Magna Charta” (Berggren & Trägårdh 2009, 104), eftersom den är ovärderlig för att förstå den svenska statens offentliga filosofi, landets politiska kultur och nationens värdegemenskap. Där kursupplägg an-

passats efter engelskspråkiga läroböcker är det i dag mer troligt att studenter på grundnivå läser *The federalist papers* än denna svenska klassiker, men det är i så fall en form av internationalisering som riskerar ersätta vår nationella självupptagenhet med en amerikansk. I den mån den politiska teorins kanon ska skola (om än inte fostra) studenter i de idéer som format vårt samhälle, finns alltså skäl att inte bara se till det globala utbudet av försummade, icke-västerländska tänkare, utan också att inkludera idéer, verk och tänkare som har varit viktiga i den nationella kontexten.

Slutligen kan ett mer diversifierat urval också tjäna som motmedel mot disciplinär ortodoxi, vilket svarar mot både vetenskapens och pedagogikens pluralistiska natur, menar Frank Stilwell (2006), och vi kan enkelt överföra hans tre argument om nationalekonomi till statsvetenskapliga förhållanden. För det första har intressanta forskningsgenombrott i statsvetenskap ofta fötts ur frigörande brott med tidigare dominerande perspektiv. Rawls danar paradigmet genom att kritisera den utilitarism som då gav tonen i moralfilosofin; konstruktivismen i internationell teori på 1990-talet tar spjärn mot dödläget i den så kallade neo-neo-debatten i rationalistisk teori; Ostrom (1990) öppnar ett nytt fält genom att se bortom stat och marknad som idealtypiska lösningar på resurshanteringsproblem, och så vidare. Men, för det andra, samhällsvetenskapernas utveckling drivs i lika stor grad av dramatiska förändringar i samhället. För att ge studenter (och potentiella blivande forskare) redskap för att analysera sådana komplexa sociala skeenden tycks det avgörande att lära dem att tänka utifrån olika teoretiska perspektiv, att jämföra vad teorierna hjälper oss förklara och att därigenom bygga nya begrepp och analyser (Stilwell 2006, 49). Och därtill, för det tredje, förutsätter pedagogiken i sig ett mått av pluralism, för att främja studenternas förmåga att tänka konstruktivt, analytiskt och kritiskt. Samhällets, vetenskapens och pedagogikens pluralism tycks vara goda anledningar att värdera och komplettera kanon, men

de är inte argument för att kasta ut klassikerna med badvattnet: Precis som i det närliggande kontrapunkt-argumentet är kanon nödvändig som referenspunkt.

4. Att förhålla sig till kanon i undervisningen

Argumenten för och emot kanon visar att problemet egentligen handlar om något annat: hur vi reflekterar över vårt urval och våra urvalsprinciper. Vi kan inte komma ifrån att vår undervisning förutsätter att vi förhåller oss till det urval som kanon representerar, och de normer den därigenom representerar och reproducerar. Låt mig därför avslutningsvis diskutera ett antal pragmatiska strategier för att lösa några av de problem som avtäckts i argumenten för och emot kanon.

Blanda approacher till ämnet

Det finns fyra generella approacher till att framställa politisk teori för nybörjarstudenter: Genom historisk kronologi, centrala begrepp, viktiga frågeställningar eller inflytelserika ideologier (Stillman 1992). Introducerande läroböcker, textantologier och kursplaner presenterar oftast den politiska teorin genom ett idéhistoriskt upplägg som startar i Antikens politiska filosofi och via den moderna tidens samhällskontraktsteori och de moderna ideologiernas teoretiker närmar sig den nutida politiska filosofin (jfr. Johnson 2008). Det finns naturligtvis många fördelar i att utgå ifrån ett historiskt upplägg (Parrish 2007, 279): Dels kan den politiska idéhistorien presenteras som en konversation, där senare tiders tänkare bygger vidare på teman som diskuterats av deras föregångare. Dels kan man hantera varje tänkare som ett helhetligt filosofiskt system, rotat i en historisk kontext och ge en mänsklig dimension åt ett annars krävande, abstrakt material (Sohoni & Petrovic 2010, 294).

Samtidigt finns det alternativ och komplement till den historiska, kronologiska strukturen med fokus på tänkare och texter. Det förmodligen vanligaste är att fokusera på begrepp – exempelvis ordning, frihet, rättvisa, demokrati – eller frågeställningar – Hur kan staten rättfärdigas? Bör man lyda lagen? Vilket är det bästa styresskicket? Vad bör staten göra? – och framhäva hur olika tänkare och traditioner under olika epoker har diskuterat de begreppen och problemen, utan att för den skull nödvändigtvis utgå ifrån att frågorna och svaren är eviga eller tidlösa. Ytterligare ett alternativ är att utgå ifrån idétraditioner och tankeskolor. Än i dag är det gängse sättet att lära ut internationell teori att presentera realismen, liberalismen och marxismen, i klassiska och samtida utgåvor, som beständiga teoretiska ingångar till studiet av internationella relationer. På samma sätt kan tanketraditioner och ideologier som konservatism, liberalism och marxism knyta samman tematiker i parallella kronologier.

De flesta kursupplägg, och vissa läroböcker, bygger i någon mån på blandningar av dessa fyra approacher och de lämpar sig också för olika undervisningsformer. Exempelvis kan man kombinera föreläsningar, som följer tänkarkronologin, med strukturerade debattövningar (Oros 2007), simuleringar (Gorton & Havercroft 2012) eller andra former av problembaserat lärande, som utgår ifrån centrala frågor, och seminarier, som diskuterar de perspektiv och traditioner som de båda andra inslagen inte gör rättvisa. En sådan pluralism av förhållningssätt kan i stor utsträckning parera några av de ofrånkomliga problemen med kanon och öppnar dessutom för mer skalbara upplägg, med möjlighet att variera och inkludera tänkare och texter (Konfucius? Bibeln?), traditioner och ideologier (politisk islam? panafrikanism?), teman och problem (krig? sexualitet?), som sällan kvalificerar sig för den klassiska kronologiska läroboken.

Förklara hur kanon kom till

Ett komplement till att förmedla kanon rätt upp och ned är att sätta in den inte bara i sitt historiska sammanhang, utan också att studera hur kanon har skapats retrospektivt och postumt. Marx och Weber blev sociologer först efter sin död (Parker 1997, 126) och detsamma gäller statsvetenskapens intellektuella anfäder. Även om vi gärna identifierar Aristoteles eller Machiavelli som statsvetenskapens grundare är akademiska statsvetare i modern mening en minoritet på våra litteraturlistor i politisk teori.

Undervisningen bör kunna berätta hur eftervärlden har skapat kanon och hur viktiga perspektiv och röster därigenom också valts bort, och ibland orättfärdigt förminskats, och reflektera kring de urvalskriterier vi själva tillämpar för att motivera vårt kanonbruk. Att läsa texter av tänkare som stängts ute från den klassiska kanon bjuder ett utmärkt tillfälle till sådan reflexion.

Diskutera hur klassikerna har mottagits under olika epoker

Ytterligare en kompletterande strategi är att studera hur klassikerna lästs på olika sätt genom historien. Ett exempel på hur föränderligt klassikerna mottagits i olika tider är Platons *Staten*, som bjudit in de mest skilda tolkningar: Fram till 1930-talet lästes *Staten* huvudsakligen med vördnad och gillande, medan fascismens framväxt initierade det hätska ”Trettioåriga kriget” (Bambrough 1962) om Platon som totalitarismens filosof. Att reflektera över klassikernas status inte bara i sin samtid och vår nutid, utan också i den tid däremellan som byggt deras status som klassiker, borde vara ett naturligt inslag i den historiska approachen. Detsamma gäller för övrigt också mer samtida politiska tänkare. Således kan man diskutera vilket inflytande Rawls och det nykantianska paradigmet, som kommit att bli tongivande i den akademiska politiska filosofin, har haft på den sociala och politiska verkligheten i vår egen tid, exempelvis i ljuset av

kritiker som menar att den dominerande strömningen är en farligt idealiserande politisk moralism (Geuss 2008; Hendrix 2012; Williams 2008). Kontroverser om hur man kan läsa klassikerna kan åskådliggöras genom debattövningar där studenterna själva får företräda och tillämpa motstridiga tolkningar.

5. Slutsatser: Urval och ansvar

I princip är kanonproblemet olösligt. Vi kan inte konstruera en objektiv nyckel för att välja ut en handfull tänkare, texter, teman eller teorier som ska representera det allra mest väsentliga *from the point of view from nowhere*. I praktiken löser vi förstås den här sortens problem jämt och ständigt i vår undervisning. Vare sig vi skriver läroböcker, läroplaner, föreläsningar eller tentamensfrågor tvingas vi välja ut vad som är viktigt. Det bör för det första väcka frågan vem som gör urvalet. Rasmus Fleischer beskriver i *Det postdigitala manifestet* (2009) dj:ns roll som en ansvarsposition: I en tid när all musik som någonsin utgivits finns omedelbart tillgänglig, är dj:n den som genom sitt urval skapar möjligheter för musik att äga rum. Med en kanske självsmickrande jämförelse gäller något liknande förstås läraren. Den som gör urvalet är den som tar ansvar å andras vägnar, som slår an en takt och en ton för andra att följa, som skapar gemensamma referensramar. Vi borde således uppvärdera just förmågan att göra ett urval ur överflödet, att skapa mening och begriplighet i den universella tillgänglighetens överväldigande flöde, som en pedagogisk färdighet i sig, men också problematisera det ansvar och den makt den rollen bär upp.

För det andra bör det väcka frågor om rummets, platsens och närvarons betydelse (också detta en poäng hos Fleischer). Tvärt emot 1990-talets hajp kring globalisering och cyberspace, har den postdigitala eran inneburit inte att gränser upplöses, politiken avterritorialiseras och platsen blir betydelselös, utan raka motsatsen: en intensifiering

av gränsernas, platsens och rummets betydelse. I en tid när man var som helst utan kostnad kan få tillgång till snart sagt all musik som någonsin utgivits, är folk beredda att betala allt mer för att uppleva en spelning eller en festival. Och, per analogi, när vem som helst kan följa öppna nätkurser vid världens främsta universitet eller läsa vartenda filosofiskt verk som finns bevarat, pekar kanonproblematiken mot en motsvarande uppvärdering av närvaron på en plats där en kompetent person tar ansvar för ett urval ur det överväldigande överflödet.

Referenser

- Bambrough, Renford. 1962. "Plato's Modern Friends and Enemies." *Philosophy* 37 (140): 97–113.
- Bell, Duncan, ed. 2009. *Political Thought and International Relations: Variations on a Realist Theme*. Oxford: Oxford University Press.
- Berggren, Henrik & Lars Trägårdh. 2009. *Är svensken människa? Gemenskap och oberoende i det moderna Sverige*. Stockholm: Norstedt.
- Bertrand, Julia Lau, & Ji-Young Lee. 2012. "Teaching International Relations to a Multicultural Classroom." *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education* 24 (1): 128–33.
- Dallmayr, Fred. 2004. "Beyond Monologue: For a Comparative Political Theory." *Perspectives on Politics* 2 (02): 249–57.
- Denemark, Robert A. & Robert O'Brien. 1997. "Contesting the Canon: International Political Economy at UK and US Universities." *Review of International Political Economy* 4 (1): 214–38.
- Etzioni, Amitai. 1991. "Social Science as a Multicultural Canon." *Society* 29 (1): 14–18.

- Fernández, Christian. 2011. "Skolning i medborgarskap." I: *Vägar till medborgarskap*, redigerad av Pieter Bevelander, Christian Fernández & Anders Hellström, 129–41. Lund: Arkiv.
- Fleischer, Rasmus. 2009. *Det postdigitala manifestet: Hur musik äger rum*. Stockholm: Ink.
- Förster, Jürgen. 2014. "Kanonisierung als Form des Vergessens." *Theorieblog.de*. 25 september. <http://www.theorieblog.de/index.php/2014/09/kanonisierung-als-form-des-vergessens-bericht-von-der-herbsttagung-der-dvpw-theoriesektion-vom-16-18-september-in-goettingen/> (läst 17 oktober 2014).
- Foucault, Michel. 1989. *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. London: Tavistock/Routledge.
- Geijer, Erik Gustaf. 1980. *Om vår tids inre samhällsförhållanden: Historiska skrifter*. Redigerad av Thorsten Nybom. Stockholm: Tiden.
- Geuss, Raymond. 2008. *Philosophy and Real Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Gorton, William & Jonathan Havercroft. 2012. "Using Historical Simulations to Teach Political Theory." *Journal of Political Science Education* 8 (1): 50–68.
- Gustavsson, Bernt. 1996. *Bildning i vår tid: Om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Hellström, Anders & Johan Karlsson Schaffer, 2010. "Manifest för den glada statsvetenskapen." *Statsvetenskaplig Tidskrift* 112 (4): 368–373.
- Hendrix, Burke. 2012. "Political Theorists as Dangerous Social Actors." *Critical Review of International Social and Political Philosophy* 15 (1): 1–21.

- Johnson, Jeffrey Alan. 2008. "On the Advantage and Disadvantage of History for Teaching Political Theory to Undergraduates." *Journal of Political Science Education* 4 (3): 341–56.
- Kaufman-Osborn, Timothy V. 2010. "Political Theory as Profession and as Subfield?" *Political Research Quarterly* 63 (3): 655–73.
- March, Andrew F. 2009. "What Is Comparative Political Theory?" *The Review of Politics* 71 (04): 531.
- Mill, John Stuart. 1991. "On Liberty." In *On Liberty and Other Essays*. Oxford: Oxford University Press.
- Moore, Matthew J. 2011. "How (and What) Political Theorists Teach: Results of a National Survey." *Journal of Political Science Education* 7 (1): 95–128.
- Mouzelis, Nicos. 1997. "In Defence of the Sociological Canon: A Reply to David Parker." *The Sociological Review* 45 (2): 244–53.
- Norlock, Kathryn J. 2012. "Gender Perception as a Habit of Moral Perception: Implications for Philosophical Methodology and Introductory Curriculum." *Journal of Social Philosophy* 43 (3): 347–62.
- Oros, Andrew L. 2007. "Let's Debate: Active Learning Encourages Student Participation and Critical Thinking." *Journal of Political Science Education* 3 (3): 293–311.
- Ostrom, Ellinor. 1990. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Parker, David. 1997. "Viewpoint: Why Bother with Durkheim? Teaching Sociology in the 1990s." *The Sociological Review* 45 (1): 122–46.

- Parrish, Rick. 2007. "Getting Outside the Canon: The Role of World, Contemporary, and Lesser Known Texts in the Political Theory Curriculum." *Journal of Political Science Education* 3 (3): 277–91.
- Rehfeld, Andrew. 2010. "Offensive Political Theory." *Perspectives on Politics* 8 (02): 465–86.
- Sohoni, Deenesh & Misha Petrovic. 2010. "Teaching a Global Sociology Suggestions for Globalizing the U.S. Curriculum." *Teaching Sociology* 38 (4): 287–300.
- Stillman, Peter G. 1992. "Introductory Political Theory Syllabi." *PS: Political Science & Politics* 25 (3): 544–45.
- Stilwell, Frank. 2006. "Four Reasons for Pluralism in the Teaching of Economics." *Australasian Journal of Economics Education* 3 (1-2): 42–55.
- Tickner, Arlene B. 2003. "Hearing Latin American Voices in International Relations Studies." *International Studies Perspectives* 4 (4): 325–50.
- Weiss, Penny A. 2009. *Canon Fodder: Historical Women Political Thinkers*. University Park: Pennsylvania State University Press.
- Williams, Bernard. 2008. *In the Beginning Was the Deed: Realism and Moralism in Political Argument*. Princeton: Princeton University Press.
- Zinn, Maxine Baca & D. Stanley Eitzen. 1996. "Transforming Sociology through Textbooks: Making the Discipline More Inclusive." *Teaching Sociology* 24 (1): 113–16.